

HUSOV VÝKLAD DESATERA BOŽIEHO PŘIKÁZANIE U HRVATSKOGLAGOLJSKOM (STAROHRVATSKOM) PRIJEVODU

Johannes REINHART, Beč

Hrvatskoglagoljska je književnost, kao i ostale slavenske srednjovjekovne književnosti, prije svega prevoditeljska književnost. Ono što je ističe između drugih književnosti, šarenilo je izvora prevedenih djela. Ova je višeslojevitost bez sumnje odraz geografskog položaja Hrvatske na sjecištu između latinskog zapada i bizantsko-pravoslavnog istoka. Od poznatoga članka Stjepana IVŠIĆA *Sredovječna hrvatska glagolska književnost u Sveslavenskom zborniku*, koji je izašao 1930. g. kao spomenica o tisućgodišnjici hrvatskoga kraljevstva 1925. g.,¹ postalo je običajno u povijesti hrvatske srednjovjekovne književnosti, da se upućuje na tri glavna izvora hrvatskoglagoljske književnosti: 1. crkvenoslavenski; 2. latinski i talijanski i 3. češki. Ovdje bih se želio osvrnuti na treći izvor, hrvatska djela prevedena sa staročeškoga jezika.

Djela starohrvatske književnosti u glagoljskom pismu, koja su bila prevedena sa staročeškoga jezika, bila su plod boravka hrvatskih glagoljaša u praškom emauskom samostanu („Na Slovanech”), kamo ih je pozvao car Karlo IV. Luksemburški.² Prvi tekst o kojem se pretpostavljalo u znanosti da je češkoga podrijetla, bio je *Zbornik žakna Luke* iz g. 1445. Svakako Ivan ČRNČIĆ nije

¹ Usp. S. IVŠIĆ, *Sredovječna hrvatska glagolska književnost*, u: *Sveslavenski zbornik*, Zagreb 1930, 132-142.

² Vidi B. HAVRÁNEK, *Staročeská literatura v hlaholském písemnictví charvátském*, u: *Co daly naše země Evropě a lidstvu. Od slovanských věrozněstí k národnímu obrození*, Praha 1940, 52; IDEM, *Vztahy kláštera na Slovanech k jazyku a literatuře charvátskohlaholské*, u: *Z tradic slovanské kultury v Čechách*, Praha 1975, 145-148.

tada još mogao ustanoviti o kojem se tekstu radi.³ Dvadeset godina kasnije izdao je Ivan MILČETIĆ hrvatskoglagoljski *Lucidar* i odredio je njegov staročeški predložak.⁴ Glavna zasluga u utvrđivanju čeških izvora u hrvatskoglagoljskoj književnosti pripada Stjepanu IVŠIĆU.⁵ Pored identifikacije *Zrcadla člověčieho spasenie* (*Speculum humanae salvationis*) kao glavnog predložka *Zbornika žakna Luke* pronašao je još sljedeće tekstove koji su bili prevedeni sa staročeškoga jezika: *pasional* (*Pasionál*), *Ráj dušě* (*Paradisus animae*), *De perfectione vitae ad sorores* Bonaventure i Husovu propovijed za 13. nedjelju poslije Duhova iz njegove češke postile.⁶ Dalja djela prevedena sa staročeškoga pronašao je poslije drugog svjetskog rata Vjekoslav ŠTEFANIĆ.⁷ Osim toga je Josip HAMM u pjesmi (ili – prema drugima – satiri⁸) *Svit se konča* utvrdio utjecaje iz latinski napisana života Jana Milíča iz Kroměříža.⁹ Ali broj hrvatskoglagoljskih djela prevedenih sa staročeškoga jezika ili onih koja su u vezi s češkom sredinom nije ograničen na tekstove pronađene od spomenutih istraži-

³ Vidi I. ČRNČIĆ, *Brojna vrijednost slova ju*, »Rad JAZU« XXIII, 1873, 18-23.

⁴ I. MILČETIĆ, *Prilozi za literaturu hrvatskih glagoljskih spomenika. III. Hrvatski lucidar*, »Starine JAZU« XXX, 1902, 257-334.

⁵ Vidi S. IVŠIĆ, *Dosad nepoznati hrvatski glagoljski prijevodi iz staročeškoga jezika*, »Slavia« 1, 1922-1923, 38-56, 285-301; IDEM, *Još o dosad nepoznatim hrvatskim glagoljskim prijevodima iz staročeškoga jezika*, »Slavia« 6, 1927-1928, 40-63. — Usp. o tome također: S. DAMJANOVIĆ, *Stjepan Ivšić kao istraživač hrvatskoglagoljske baštine*, u: idem, *Jazik otačaski*, Zagreb 1995 (Matica hrvatska), 129-139 (ovdje: 133slj.); A. NAZOR, *Ivšićevo zanimanje za hrvatske glagoljske tekstove*, u: *Prvi hrvatski slavistički kongres, Zbornik radova II.*, Zagreb 1997, 35-45.

⁶ Kod drugih je djela Ivšić isto tako pretpostavio, ponajprije na temelju mnogobrojnih bohemizama, češku maticu odn. Husovo autorstvo, naime kod triju homilija iz *Zbornika žakna Luke* (homilija na Božić [81va25-85ra28], homilija o sv. Trojici [85ra28-86ra9], homilija na treći utorak posta [91ra14-95va9]). Homilija na treći utorak posta sigurno nije Husovo djelo, već proizlazi iz kvarezimala dominikanca Jakoba de Voragine, a prve dvije homilije još uvijek nisu identificirane.

⁷ Napr. homilije na Matejevo evanđelje, usp. V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, Zagreb 1960 (Djela JAZU, knj. 51), 210, 226.

⁸ Usp. npr.: E. HERCIGONJA, *Mjesto i udio hrvatske književnosti u književnom procesu slavenskog srednjovjekovlja*, u: A. Flaker – K. Pranjić, ured., *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, Zagreb 1978, 127.

⁹ J. HAMM, *Glagoljaši u Pragu*, *Zbornik za slavistiku* 1, 1970, 84-99. — Usp. u ovoj vezi nedavni članak: S. SAMBUNJAK, *Franjevački siromaški rigorizam u pjesmi „S(vě)t' se kon'ča”*, »Radovi«, *Razdio filoloških znanosti* (22-23), 1992/1993 + 1993/1994, Sveučilište u Splitu – Filozofski fakultet–Zadar, Zadar 1995, 157-173.

vača. U sljedećem pregledu ova su djela navedena prema dvama principima, naime prema tekstovima (A.) i prema rukopisima u kojima (B.) ona dolaze:

A. DJELA:

1. **Lucidar (Elucidarius):** *Petrisov zbornik, Žgombičev zbornik*, HAZU IVa80/35, Berčičeva zbirka 2.15, Berčičeva zbirka 2.47, Berčičeva zbirka 2.48, HAZU VII/116.

2. **Pasionál** (staročeški prijevod *Legenda aurea*): *Petrisov zbornik*.

3. **Homilije na Matejevo evanđelje:** »Krk« br. 42, *Petriničev zbornik*.

4. **Ráj duš** (*Paradisus animae*, pripisuje se Albertu Velikomu): HAZU fragm. glag. 70.

5. **Zrcadlo člověčieho spasenie** (*Speculum humanae salvationis*): *Zbornik žakna Luke*.

6. **De perfectione vitae ad sorores** sv. Bonaventure: *Petrisov zbornik*.

7. Husova djela:

a. **Homilija na 13. nedjelju po Duhovima** (dolazi samo u starim tiscima Husove *Postile*, npr. u ovom iz Nürnberga iz g. 1563¹⁰; tema: milosrdan samaritanac): *Zbornik žakna Luke*.

b. **Homilija na Božić:** češki izvor nije utvrđen, Ivšić ga pretpostavlja na temelju brojnih bohemizama: *Zbornik žakna Luke*.

c. **Homilija na Trojicu** (nema točne suglasnosti s Husovom *Postilom*, Ivšić pretpostavlja kao uzorak verziju stariju od one sačuvane u *Postili*¹¹): *Zbornik žakna Luke*.

d. **Výchlad desatera božieho prikázanie** (dijelovi iz 40. glave): *HAZU fragm. glag. 108*.

¹⁰ Vidi J. DAÑHELKA, izd., *Mistr Jan Hus. Česká nedělní postila. Opera Omnia. Tomus II*, Praha 1992, 667slj.

¹¹ Najvažnije podudaranje, koje je Ivšić ustanovio između ove homilije i Husove *Duhovne homilije* (vidi: DAÑHELKA, *op. cit.*, 274-282, prije svega 275) iz češke postile (IVŠIĆ, *Još o dosad nepoznatim*, 52slj.), su božanski atributi *moć* (Bog otac), *mudrost* (Bog sin) i „*dobrovoljnost*“ (sv. Duh). Oni zaista dolaze dosta često kod Husa, ali su dobro poznati također kod drugih teoloških pisaca 14. stoljeća. Sreću se npr. još kod Heinricha iz Friemara (OESA, † 1354) ili kod Johna Wyclifa, usp.: J. SEDLÁK, *Studie a texty k náboženským dějinám českým, I (Studie a texty k životopisu Husovu)*, Olomouc 1914, 25, 183 (r. 28-33: „Ideo necesse est contemplari, quod deus ex omnipotentia unitissima sit utilissimum, ex omniscienti sapientia sit fortissimum et ex omnivalente benivolencia sit benignissimum.“). Mjesto iz *Duhovne homilije* J. Husa prenio je Jan Rokycana u prvu *Duhovnu homiliju* svoje postile, usp. F. ŠIMEK, izd., *Postilla Jana Rokycany, Díl II*, V Praze 1929, 118slj.

8. Kvarezimál Jacoba a Voragine: prijevod je vjerojatno prema latinskom, na temelju brojnih bohemizama hrvatskog teksta može se naslućivati da se prevoditelj koristio latinskim rukopisom sa staročeskimi marginalnim glosama koje je unio u svoj prijevod (bohemizmi su Ivšića naveli na pretpostavku, da se i ovdje radi o Husovu djelu): *Petrinićev zbornik, Zbornik žakna Luke, Petrisov zbornik, HAZU fragm. glag. 105*.¹²

B. RUKOPISI:

1. **Petrisov zbornik** (1468; olim: Vrbnik Nr. 47, danas: Nacionalna i sveučilišna biblioteka R 4001): Lucidar (f. 196^v-210^v), Pasionál (1. Glavosijek Ivana Krstitelja [183^r-184^v]; 2. Sv. Jeronim [210^v-213^v]; 3. Sv. Trojica [247^v-250^v]; 4. Sv. Jakov Stariji [256^r-258^v]; 5. Sv. Lovro [261^r-266^r]; 6. Sv. Bernard [266^r-269^v]; 7. Sv. Bartolomej [269^v-272^v]; 8. Sv. Matej [272^v, 275^r-275^v]; 9. Porodjenje Ivana Krstitelja [275^v-279^v]; 10. Sv. Augustin [279^v-284^v]; 11. Sv. Marko [284^v-286^r]; 12. Sv. Blaž [286^r-288^v]; 13. Sv. tri kralja [288^v-291^v & 291^v-292^v]; 14. Uzvišenje sv. križa [292^v-296^r]), De perfectione vitae ad sorores (1. De perfecta paupertate [299^r-301^v]; 2. De silentio et taciturnitate [301^v-304^r]).¹³

2. **Žgombićev zbornik** (16. stolj.; HAZU VII 30): Lucidar (11^r-23^v).

3. **HAZU IVA80/35:** *Lucidar*.

4. **Berčićeva zbirka 2.15:** *Lucidar*.

5. **Berčićeva zbirka 2.47:** *Lucidar*.

6. **Berčićeva zbirka 2.48:** *Lucidar*.

7. **HAZU VII/116:** *Lucidar*.

8. **Krk br. 42** (15. stolj.): Homilije na Matejevo evanđelje.

9. **Petrinićev zbornik** (1503; cod. Vindob. slav. 78): Homilije na Matejevo evanđelje (132^r-140^v; 141^v-144^r; 150^v-152^v).

10. **HAZU fragm. glag. 70:** *Ráj duš.*

11. **Zbornik žakna Luke** (1445; cod. Borg. illir. 9): *Zrcadlo člověčieho spasenie* (1^r-81^v); Husova homilija na 13. nedjelju po Duhovima (86ra10-91ra14).

¹² Usp. o hrv.-glag. prijevodu kvarezimála: J. REINHART, *Hrvatskoglagoljski zbornik Tomáša Petrinića iz god. 1503* (cod. Vindob. slav. br. 78), »Croatica« 42/43/44, 1996 (= *Hercigonjin zbornik*), 391-421.

¹³ *Petrisov zbornik* sadrži osim djela, koja su identificirali Ivšić i Štefanić, valjda još druga djela, prevedena s češkoga jezika, usp.: HERCIGONJA, *Mjesto i udio*, 129.

12. HAZU fragm. glag. 108: *Výklad desatera božieho prikázanie* (ulomak iz 40. glave).

13. (?) Tkonski zbornik (1. četvrt. 16. stolj.; HAZU IVa120): V. Štefanić piše u svojem katalogu: „U crkvenim dramama i Cvětu krěposti ima i kajkavskih tragova, nešto čak čeških, ...”,¹⁴ ali ne navodi nikakvih primjera.

14. (?) Paris cod. slav. 11 (2. pol. 14. stolj.): *Svit se konča* (f. 198-198^v) s aluzijama iz latinskog žića Jana Milíča iz Kroměříža¹⁵.

Kronološki potječu rukopisi s djelima koja su bila prevedena s češkoga jezika od kraja 14./početka 15. st. (najstariji rukopis: *HAZU fragm. glag. 70*) do 16. st., jedan pojedinačan rukopis (*HAZU IV a 80/35*) pripada doduše 17. st. Ponajčešće pripadaju 15. st. (*Petrisov zbornik/1468*, Krk br. 42/kraj 15. st., *HAZU fragm. glag. 108*/prva pol. 15. st., *Zbornik žakna Luke/1445*). Što se tiče podrijetla rukopisa, najveći će njihov dio najvjerojatnije biti iz zapadne Hrvatske, dakle ili iz kopnenoga dijela Hrvatske ili iz područja nedaleko od primorja (npr. iz Vinodola). Iznimku predstavlja samo *Zbornik žakna Luke*, prepisan g. 1445. u Vrbniku na otoku Krku. Kod svih ostalih kodeksa u prilog podrijetla iz zapadnoga dijela kopnene Hrvatske govore i jezična obilježja (kajkavizmi!), kasnije bilješke ili u pojedinačnim slučajevima i pisarski kolofoni (npr. u *Petrinićevu zborniku* iz g. 1503, koji je prepisao Tomaš Petrinić iz roda Stupića iz Banjega Dvora u župi Bužanima, za Matiju Gašćanina, „držitelja” crkve svete Marije u Jeloviku i arhiprveda Brinjskoga u Lici). Osim toga nije isključeno da je nekoliko od ovih rukopisa bilo prepisano na područjima koja su pripadala Frankopanima.

Prijedimo sada k pravomu predmetu ovoga članka, novopronađenu prijvodu Husova *Výklada desatera božieho prikázanie* (*Tumačenje deset božjih zapovijedi*) u odlomku *HAZU fragm. glag. 108*. Ulomak se sastoji od dvolista u dva stupca, koji je u vezi i proizlazi dakle iz jednog kvaterniona većega rukopisa. Gubitak dvolista između očuvanih listova već je pretpostavio V. Štefanić,¹⁶ ova se pretpostavka potvrđuje pri usporedbi hrvatskoglagoljskoga teksta s njegovom češkom maticom. Ranije se naš dvolist čuvao zajedno s

¹⁴ V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, 2, Zagreb 1970, 30.

¹⁵ J. HAMM, *Glagoljaši u Pragu*, »Zbornik za slavistiku« 1, 1970, 84-99.

¹⁶ V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, 1, Zagreb 1969, 217 (br. 201).

rukopisom HAZU IVd 55;¹⁷ budući da je on bio u 17. st. vlasništvo obitelji Benković u Grižanima (Vinodol), možemo isto pretpostaviti i o našem dvo-listu. Prema jezičnoj analizi spomenika on bi bio mogao biti ovdje i prepisan. Prvu vijest o dvo-listu nalazimo u *Hrvatskoj glagoljskoj bibliografiji* Ivana Milčetića iz g. 1911. On određuje sadržaj kao „odlomak propovijedi o svetkovańu nedjele”.¹⁸ Istu karakteristiku nalazimo i kod Ivšića,¹⁹ Štefanića,²⁰ Hercigonje²¹ i A. Nazor.²² Iznimku čini A. de Santos Otero,²³ koji je htio odrediti dvo-list kao predstavnika apokrifne *Epistola de die dominica*. Tomu se s punim pravom protivio F. J. Thomson u osvrtu na de Santosovu knjigu kada je rekao: „MS no. 59 is a fragment of an unidentified homily on Sunday observance.”²⁴

Identificiranje matice odlomka kao Husovo djelo *Výklad desatera božieho prikázanie* ima kao posljedicu novo datiranje odlomka. Počevši od I. Milčetića u znanosti se mislilo na temelju paleografskih podataka da je odlomak nastao već u 14. vijeku. Budući da je Husovo djelo nastalo tek 1412. g., moramo pretpostaviti nastanak odlomka poslije te godine. Moramo osim toga pretpostaviti da je ovo djelo uskoro poslije toga prevedeno na hrvatski jezik jer je posrijedi prijepis – o tome pogl. niže – i da fragment prema paleografskim osobinama pripada prvog četvrtini ili barem prvog polovici 15. stoljeća. Odlomak je objavio Ivšić djelomično u članku u prvom broju časopisa *Slavia*, i to oba stupca prve stranice prvog lista (to znači f. Ira i Irb). Sliku lista 2r pruža Štefanić kao tabelu 14 u svojem katalogu glagoljskih rukopisa arhiva Jugoslavenske (danas: Hrvatske) akademije u Zagrebu.

¹⁷ ŠTEFANIĆ, *op. cit.*, 168slj. (br. 164).

¹⁸ I. MILČETIĆ, *Hrvatska glagoljska bibliografija. I. Dio. Opisi rukopisâ*, »Starine JAZU« XXXIII, 1911, I-XIV, 192.

¹⁹ IVŠIĆ, *Dosad nepoznati*, 38.

²⁰ ŠTEFANIĆ, *op. cit.*, 217.

²¹ E. HERCIGONJA, *Srednjovjekovna književnost*, Zagreb 1975 (*Povijest hrvatske književnosti*, knj. 2), 66.

²² A. NAZOR, *Zagreb – riznica glagoljice*, Zagreb 1978, 37.

²³ A. DE SANTOS OTERO, *Die handschriftliche Überlieferung der altslavischen Apokryphen*, I, 1978, 168. Takva identifikacija već kod: V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, Zagreb 1960, 418.

²⁴ F. J. THOMSON, *Apocrypha Slavica: I*, »The Slavonic and East European Review« 58/2, April 1980, 265.

Rukopisni tekst fragmenta HAZU fragm. glag. 108 i njegova staročeska matica²⁵ glase ovako²⁶:

lra

1	h(ṛst)běnska n[eděl]<a> <s-> hranena. viimo k- adě v n(e)d(ě)lju ničto- že mirskago ne čin-	křest'anu neděle za- chování? Vizme, když v neděli nic světského nečiníš,
5	iš'. I d(u)h(o)vnimi řeč'- mi se zaneprazdni- š'. do cr(ṛ)kve přiša- dĕ slovu b(o)žiemu e- go pričiniš'. o n(e)b(e)ski-	duhovními věcmi sě zaneprázdníš, do kostela přijda, slovu božiemu ucho připravíš, o nebeských
10	h' řečeh' misliš'. O věčnom' bl(agosla)ven'sĕ- tvi mišlen'e imaš'. buduči sudĕ vě-	věcech myslíš. o věčném blahoslavenství pilnost máš, budící súd před oči kladeš,
15	deš'. i tot' e(stĕ). s'hra- nen'e n(e)d(ě)le h(ṛst)běnov' Proto kto bi v tĕh' řečeh' ne tuhaĕ dělom' gledajuč'	tot' jest zachování neděle křest'anovo." Protož kto by v tĕch věcech netuchl dielem, hledě
20	dobrotivo kĕ užī- t'ku večnomu. k' potr- ěbi k pomoči bližn- ago. dělāe v n(e)d(ě)lju teles'ně dělo d-	dobrotivě k užitku, ku potřebě a k nůzi bližnieho, dělaje v neděli tělestné dielo,
25	obro bi s(ve)tilĕ. I t(a)ko	dobře by světil. A tak

²⁵ Citirano prema: *Mistr Jan Hus, Výklady, Připraveno péčí komise pro vydávání spisů M. Jana Husa ustavené vědeckým kolegiem historie Československé akademie věd, Praha MCMLXXV, 192 (1ra-1vb), 190 (2ra-2vb).*

²⁶ Upotrebļavam okrugle zagrade za razrješavanje kratica, uglate zagrade za dopunjavanje nestalog teksta, i šiljaste zagrade za slova koja nisu dobro čitljiva.

1rb

1
.....
aem' něčb časom' děl-
lati. Začb umě v | mudrému křest'anu slušie
v neděli tiem oby-
čejem něco časem dělati;
neb umie v diele náboženstvie |
| 5 | n(e)d(ě)lju' nab(o)ž(a)n'stvo
ostrigati. i o b(o)zi
misliti. Ali spro-
st'ni ima se o' děl-
a ustaviti' pro ne- | ostřiti a o bohu
mysliti. Ale sprostný
má sě ot diela
vzdáliti pro
nedostatek té múdrosti. |
| 10 | dostatakъ. te. mu-
drosti. I to dobro
e(stъ). ukazano v sta-
rom' zakoně. zane
Iozue .ži (= 17 !). d(a)ni oko- | A toto dobřě
jest ukázáno v starém
zákoně; neb
Josue sedm dní okolo
zdí Jericho chodil |
| 15 | lo zidi. eriha. ho-

dilъ e(stъ). ugod'no ta-
ka děla starog-
a zakona. činilī su
ěko su t(a)koe. dit'cu | jest hodně. <i>A Machabejští bo-
 jovali</i>

<i>sú v svátek hodně.</i> Taká diela
světi starého zákona činili sú,
jako sú také dietě |
| 20 | obrězovalī. v' s(ve)ta-
kъ. Proto g(ospod)ъ Is(u)h(гъ-
st)ъ. uzd-
ravovalъ v' s(ve)tъki.
bez' grěha dovel'
e(stъ). židom' reki. Edino | obřezovali v svátek.
Protož pán Ježíš, že
uzdravoval v svátky

bez hřiechu, dovedl
jest židóm řka: "Jeden
skutek učinil sem,
a všichni sě divíte. |
| 25 | delo učinil' sam'
i vsi divite se. | |

1va

1	Prot[o] i Is[(u)h(гъst)ъ rek]al[ъ]
est' k židovom'. Ěko d-
alъ vam' Moiseči z-
akonъ. zane o' Moiseč	Pro to
dal vám Mojžieš
zákon, ne by od Mojžieše
byl, ale od otcov.
5	bilъ est'. Ali o' o(tъ)cev'
i v' n(e)d(ě)lju obrězujete	A v neděli obřezujete
člověka. <i>Poňavadž</i> obřezánie

	č(lově)ka. Obrězanьe v-	běře člověk v neděli,
	zima č(lově)kь v n(e)d(ě)lju	a neruší se zákon
	I ne ruší se zakonь	Mojžiešov, na mě se
10	Moisěov'. Na me se	hněváte, že všeho
	gněvaete da sego	člověka uzdravil sem v neděli?
	č(lově)ka iscělíh' v' n(e)d(ě)l-	Nerod'te súditi
	ju Nerodíte sudi-	vedlé tváří, ale
	ti po plti. ače li	spravedlivý súd
15	sudíte. spr(a)v(e)dlí-	sud'te." Aj, ted', máš
	vo sudíte. Ei tu. ima-	dóvod, že obrězovali
	š' dovodь. ěko obrě-	sú dietě v ne-
	zalı su ditcu v ne-	děli, když jest osmý
	děljju ko est' os'mi.	den připadl v
20	d(a)нь pripadal' v ne-	neděli, a měli sú za to,
	děljju. I imeli su to	že obrězáním ne-
	ěko. obrězan'em'. ne	rušili sú neděle. Neb svěťi
	ruší se n(e)d(ě)la. Ěko s(ve)ti	otcové zákona starého
	o(ť)ci staroga zakona	

1vb

1	[.] zna<lí su> <tai>[nstv]<o>	poznali sú tajemstvie,
	ko. zn(a)menava poč(a)t	kterěž znamená počet
	os'mi. Proto znali [su]	osmi. Protož znali sú
	v d(u)hu ěko ihь vikupi[te]-	v duchu, že jich vykupitel
5	lь ima biti obrěz-	má býti obrězán
	anь osmi d(a)нь. Ěko d-	v osmý den. A že
	okli mesiěšь ne d-	dokavad Mesiáš ne-
	okonalь. soboti. to	dokonal soboty, to
10	est' o'počinutьe. v'	jest odpočinutie v
	grobě. o(ť)ci s(ve)ti sku-	hrobě, otcové svatí,
	pujuče. v' eťji v t-	sstupujícíe u vězenie
	amnosti. ne imeli [su]	temnosti, neměli sú
	pl'noga o'počinut<ě>	plného odpočinutie,
15	Ěko imaju po vstan'ju	jakož mají po z mrtvých
	iz' mr'tvih' g(ospod)a Is(u)-	vstání pána Krista,
	<h>(r̄st)[a]	
	ki est' o'vorilь vra-	jenž otevřev vrata

	ta n(e)b(e)ska vivelъ est' sь sobu vse ѓ-	nebeská, uvedl jest s sebu vsechny
20	te. ki su bili ugod'- ni. da bi juže pl'n<ě> O'počinutъe imeli š nim'. Ěko mi juže vě-	vězně, kteříž sú byli hod- ni, aby již plně odpočivali. A že my již vieme,
25	mo. ěko podoban'stvo te řeči ka se e. i-	že podobenství té věci, která se měla

2ra

1	Prikaza[.....] to rekaъ e(stъ). R[as-] pomen' se na me [..] b(ož)e. k dobromu. i u-	učinil. Pro- tož i řekl jest: „Roz- pomeň se na mě, pane bože, k dobrému.” I u-
5	slišal' ga g(ospod)ъ b(og)ъ. Ěko s(ve)t'ki prikaz- aъ s(ve)titi. A k-	slyšal ho pán buoh, že svátky prikázal svĕtiti, a kto nesvĕtil, nad
10	to ne s(ve)tilъ na- d' tim' pomasti- l' se e(stъ). I ereže z-	tiem pomstil. A knĕží zlú tresktal, od sebe hnal a jinú knĕží zřiedil.
15	lo karae. o' sebe g'naъ. A ine dob- re ereže rodil' g(ospod)ъ b(og)ъ. ki. v zapov-	
20	ědehъ ego prebiv- ajut(ъ) v čistoti. v' smĕrenosti v po- s'tĕhъ. i v' s(ve)tih' m(o)litvaъ. Alĕ	Ale nynější knĕží smilnú k sobĕ vinú, a od služby duchovnie odvedú, porúcie jim úřád
	ninaiši. ereži. s- milnu sebě kri- vinju. o' služ'bi d(u)hovne o'vedučъ poruče imъ vredeъ	

2rb

1	[...]ti ljudi. I t-	svĕtský. A tak ten
---	---------------------	--------------------

5	<p>[...] <ъ z> ki bi im-
[....] biti. s'vr'se-
n[.] v d(u)ši. Bude ži-
veľ nečisto ne
patre d(u)še. i ne to-
liko da mazdu pog-
ubi na i večnim'
mukam' predan' bu-</p>	<p>jenž by měl
býti pilen
duše, bude, nechaje duše,
pilen počtu,
kuchyně a koně.</p>
10	<p>detъ. I kto hoče pr-
avo prozřeti sp-
atri sie. ěko spro-
s't'ni vel'mi su
krivi. eřiskim'</p>	<p>A ktož chce právě
prozřieti, spatří,
že svěťstí
jsú velmě
kněžským</p>
15	<p>neredomъ. I takoe
se imъ s'tae. a on-
i. m'ne. da bi sko-
zě uredъ eřis-
ki. ki. slove ne-</p>	<p>neřádem vinni; takež
sě jim i vede, ani
mnějí, by skrzě
úrad kněžský,
jenž slove neřád,</p>
20	<p>redъ. zbohati-
li. A oni o vsem'
ginu. i p'suju.
Proto prave to v-
ěrni. ěko ne lah'-</p>	<p>zbohatili,
ani ovšem
hynú a psejí.
Protož pravie to
věrní a já s ními, že nelžě</p>

2va

1	<p>ko e(stъ) da [...] se
n'stvo v [b](o)ž[.]
voli upokojit[.]
dokľě ne bude v' s-</p>	<p>jest, by se křest'anstvo
v boží
vóli upokojilo,
dokadž nebude v</p>
5	<p>voi redъ navedeno.
eřistvo a naimē
ki s(ve)tki ne s(ve)te. s-
astavu s(ve)tomъ.
b(o)žiě k prikazan'ě</p>	<p>svój řád navedeno
kněžstvo, jenž zvláště
svátkov nesvětie. <i>Poňavadž v</i>
stavu svém
bez božieho prikázanie</p>
10	<p>dr'žanie est'. Ne
hotečъ znamena-
ti ěk(o) pismo e(stъ). za-</p>	<p>drženie stojie. Ne-
chtiec znamenati,
že písmo, proč</p>

	čъ imamo s(ve)titi n(e)d(ě)l'ju. Začъ dě. v'	mámě světiti neděli, die: „V
15	šesti d(a)neň stvo- riľ n(e)bo. i z(e)mľju. mor- e. i vse řeči. ke. v niň su. I o'poči- nuľ v d(a)nľ sedm-	šesti dnech učinil bóh nebe i zemi, moře i všechny věci, kteréž v nich sú, a odpočinul v den sedmý.
20	i. I bl(agoslo)viľ d(a)nľ se- dmi. i pos(ve)tiľ ego. I meju iněmi	A poželnal dne sedmého a osvětil jej.” A mezi jinými

2vb

1	[r]<ě>č[ь]mi. V šes- [.] d(a)ni reda. ra- č[i]ľ e(stъ). n(a)mъ g(ospod)ъ b(og)ъ	příčinami řádu diela šesti dnův ráciľ jest nám pán buoh dáti
5	ta prikladъ. K(a)ko gdě i pročъ. imamo se emu m(o)liti. kla- nati nabožno sl- užeče Zane ěk(o) b(og)ъ o'počiva ot věčno- sti. To e(stъ). ěk(o). nikamo- r' se ne giba. alě v sebě prebiva. Tako. mi. imamo v- arovati se grěh-	ten příklad, kterak, kdy a proč mámě jemu sě modliti, kla- něti, nábožně slůžiece. Neb jakož buoh odpočívá od věčnosti, to věz že nikam sě nehýbá, ale v sobě přebývá, tak my mámě varovati sě hřiecha, dokad budeme živi.
15	a. dokľě smo živi I ěk(o). b(og)ъ trimi redi učiniľ. tři st- avi. s(vě)ta To es- ť Nebo. Z(e)mľa. Mo- re. a ine řeči v n- iň. To e. hotel' est'. ot' trojiň	A jakož buoh třmi řády učiniľ tři strany světa, to věz nebe, zemi, moře, a jiné věci v nich, též chtěl jest od trojích

Dio fragmenta ima – isto tako kao i veći dio Husova djela – kao predložak spis Johna Wyclifa *Decalogus seu de mandatis*. Na ovu tekstološku ovisnost upozorio je Brnski teolog Jan Sedlák na početku ovog stoljeća, i istodobno je publicirao Wyclifov tekst paralelno s Husovim *Výkladom* iz rukopisa Praške sveučilišne biblioteke sa signaturom *VE 17*.²⁷ Latinski predložak Husova *Výklada*, od kojeg se očuvao hrvatski prijevod u fragmentu *HAZU 108*, glasi ovako: 1. (1ra1-16 = Sedlák, str. 217, r. 9-17) *debeat christiano esse sabbati observacio videamus. Ergo si in sabbato nichil mundani geras, spiritualibus vaces, ad ecclesiam veniens verbo dei aures prebeas, celestia cogites, de futura spe sollicitudinem geras, venturum iudicium pre oculis habeas: hec est observacio sabbati christiana.* 2. (1ra25-1rb17 = Sedlák, str. 217, r. 18-31) *Unde christiano subtili licet in sabbato operari, qui operatione scit devocionem acuerre et operando deum contemplari; laicus autem ex defectu huius noticie debet a talibus abstinere. Unde talis distincio fuit in V. T. Aliter enim Josue non septem diebus muros Jericho circuisset (Jos. VI) nec Machabei licite pugnassent in sabbato (I. Mach. 2) Talia quidem multa opera corporalia et labores exercebant in V. T. (Aliter enim non .. circumcisio et multiplex oblacio tam signanter fierent die octavo ...)* 3. (1vb6-19 = Sedlák, str. 217, r. 35 – str. 218, r. 3) *..., quod antequam Messias sanctificasset sabbatum requie in sepulchro, anime morientium descendentes ad limbum non habuerunt plenam requiem, sicut post resurrectionem, quando Christus aperiens ianuam captivam secum duxit captivitatem.* 4. (1vb22-24 = Sedlák, str. 218, r. 3-5) *Nos ergo debemus minus ad figuram volantem attendere ...* 5. (2va14-2vb22 = Sedlák, str. 214, r. 29 – str. 215, r. 7) *Sex diebus fecit deus celum et terram, mare et omnia, que in eis sunt, et requievit die septimo benedixitque deus diei sabbati et sanctificavit eum. Inter alias vero causas ordinis operis sex dierum dignatus est dominus ponere nobis illud exemplum, quomodo, quando et propter quid debemus ipsum colere serviendo. Sicut enim quiescit eternaliter in se ipso, sic debemus cavere ab opere servili pro nostro perpetuo. Et sicut deus sex diebus temporis vel ordinis fecit tres mundi partes cum suis contentis, sic secundum Lincon. voluit a tribus maneriebus ...*

²⁷ J. SEDLÁK, *Studie a texty k náboženským dějinám českým, I (Studie a texty k životopisu Husovu)*, Olomouc 1914, 170-247 (Glava VIII: Pramen Husova českého Výkladu). Usp. također: W. R. THOMSON, *The Latin Writings of John Wyclif*, Toronto 1983, 45 slj. (br. 26).

Cijeli niz mjesta našeg fragmenta govori u prilog tome da je prijepis (odn. prijepis prijepisa). Sljedeće koruptele svjedoče o toj hipotezi: 1rb4-5 v *n(e)-d(ě)lju* — v *diele*, 1va11 *sego* — *všeho*, 1vb11-12 *skupujuče* — *sstupujúce*, 1vb18 (-19) *viveľ est'* — *vedl jest* (?), 2ra10-11 *zlo* — *zlú* (?), 2ra13 *rodil'* — *zriedil*, 2ra24 *vredь* — *úřad*, 2va7-8 *sastavu s(ve)tomь* — v *stavu svém*, 2va8 *om. bez*, 2vb2 *reda* (red riječi), 2vb3 *om. dáti*. Osim tih primjera ima još nekoliko odstupanja prijevoda od originala. To su ili ispuštanja rečenica i dijela rečenica češkoga originala u hrvatskom prijevodu ili, obrnuto, dodaci prema originalu. Valja spomenuti sljedeće primjere: (1) poslije riječi *ugod'no* (1rb16) nedostaje *A Machabejští bojovali sú v svátek hodně*. (omissio per dittographiam; do ovog izostavljanja moglo je doći ili kod prijevoda ili kod prepisivanja, ili već u češkom predlošku); (2) u *ače li sudite* (1va14-15) isпали su prema originalu *ale spravedlivý súd sud'te* dvije riječi (*spravedlivý súd*); (3) poslije riječi *věr'ni* (2rb23-24) nedostaju češke riječi *a já s nimi*. U hrvatskom prijevodu ima naprotiv sljedećih dodataka: (1) *Prot[o] i Is[uH(rьst)ь rek]al[ь] est' k židovom'*. (1va1-2); (2) *g(ospod)ь b(og)ь. ki. v zapovědehь ego prebivajut(ь) v čistoti. v' směrenosti v pos'těhь. i v' s(ve)tih' m(o)litvahь*. (2ra14-19); (3) *(bude živeľ nečisto ne patre d(u)še.) i ne toliko da mazdu pogubi na i večnim' mukam'. predan' budetь. — (bude, nechaje duše, pilen počtu, kuchyně a koně.)* (2rb4-10; u ovom primjeru hrvatski prijevod se razlikuje od originala također u dijelu ispred dodane rečenice, osim toga nedostaje dio češkog teksta [*pilen počtu, kuchyně a koně.*]; dio koji se razlikuje potječe vjerojatno već od prevoditelja, jer ima u njemu bohemizam *patre*).

Ivšić je u svojim člancima u više navrata upozorio na činjenicu, da je prevoditelj tekstova koje je on istraživao, sigurno bio Hrvat.²⁸ O tome svjedoče česti pogrešni prijevodi, koji se mogu tumačiti samo lošim razumijevanjem češkog teksta. Takav loš prijevod, koji odaje prevoditelja Hrvata, postoji također u našem fragmentu. Mislim ovdje na sljedeći primjer: *Alě ninaiši. erěji. smilnu sebě krivinju. o' služ'bi d(u)hovne o'vedučь poruče imь vredь* (2rb) [...] *ljudi*. (2ra19-2rb1) — *Ale nynějši kněží smilnú k sobě vinú, a od služby duchovnie odvedúc, porúćie jim úřad světský*. Češka rečenica glasi u hrvatskom prijevodu: *Ali oni* (scil. *kraljevi, kneževi, vitezi, općine* itd.) *privlače današnje razvratne svećenike* (moguće bi bilo također: *Današnji* [scil. *kraljevi* itd.] *privlače razvratne svećenike ...*), *otklanjaju ih od duhovne službe i daju ima svjetovnu službu*. Hrvatski je prevoditelj razumio glagol *vinú* (3. l. pl., glagola

²⁸ IVŠIĆ, *Dosad nepoznati*, 39, 48, 51-54, 287, 291.

vinúti) kao instrumental imenice ženskog roda *vina* 'krivica' i složio je osim toga s njom pridjev *smilnú*, koji se u češkom originalu slaže sa zbirnom imenicom *kněží* 'svećenici' u akuzativu; to sve je preveo kao *smil'nu krivinju*. Hrvatskoglagoljska se rečenica može prevesti na suvremeni hrvatski ovako: *Ali ... (?) ljudi otklanjaju današnje svećenike zbog razvratne, upravljene protiv sebe (?) krivice od duhovne službe i daju ima službu* (u rukopisu: *štetu*). Ovaj prijevod tumači *ninaiši. erěži* kao akuzativ, ove bi se riječi isto tako mogle shvatiti kao subjekt, pri čemu bi riječ *ljudi* bila objekt. Nije jasno, koju riječ treba dodati ispred riječi *ljudi*. Najbolje bi ovdje odgovarao pridjev *světski*, koji se mogao sekundarno – u procesu prepisivanja? – složiti s riječju *ljudi*. Nažalost, takva je mogućnost isključena gramatikom crkvenoslavenskog jezika hrvatske redakcije, jer posljednje slovo riječi, koje se očuvalo, sigurno je *t*. Pridjevskoga oblika *světsti*, koji je posvjedočen u staroslavenskom i u crkvenoslavenskom drugih redakcija, u hrvatskoj redakciji nema. Moglo bi se eventualno pretpostaviti da je prepisivač pogrešno kopirao riječ *svetí*. U takvom bi se slučaju dakako potpuno pokvario smisao originalne rečenice.

ORTOGRAFIJA RUKOPISA

U rukopisu su posvjedočene sve tri mogućnosti pisanja riječi sa suglasnikom na kraju: 1. *-C'*; 2. *-Cь*; 3. *-C*. Prve dvije ortografske varijante statistički su jednako zastupljene (*-C'*: 68x; *-Cь*: 75x), treća dolazi znatno rjeđe (*-C*: 19x), i osim toga samo kod prijedloga (iznimka: *poč(a)t 1vb2*). Unutar riječi akcent i štapić (transliterirano kao <ь>) dolaze ili poslije silabične likvide (u ovom položaju samo akcent; jedanput i silabična likvida bez akcenta: *plti 1va14*) ili na mjestu etimološkog poluglasa u slaboj poziciji (i ovdje ponajprije akcent, ali usp. također primjere sa štapićem: *s(ve)ťьki 1rb22, 2va7*), koji je ispao. Osim toga u fragmentu se sreće i nekoliko primjera akcenta i štapića na neetimološkom mjestu: *bl(agosla)ven'sьltvi 1ra11-12, os'mi 1va18, polys'těhь 2ra17-18, spros't'ni 2rb12-13, s'tae 2rb16*. Četverostruka ortografska realizacija postoji u rukopisu za glasovnu skupinu *CjV*, a naime kao 1. *CiV* (3x); 2. *C'V* (4x); 3. *CьV* (6x); 4. *CjV* (1x; *v' etji 1vb12*). Slovo đerv se sreće i na drugim mjestima – kao što je već primijetio Štefanić 1969:217 – u funkciji intervokalnog *j*: *erefe 2ra10, erěži 2ra21, upokojit[.] 2va3, trojihь 2vb22*. Isto tako se etimološko **žd* svugdje gdje dolazi prema izgovoru tog doba bilježi kao *j*: *meju 2va22, viimo (< *viždьmo [transponat]; 1ra2)*.

FONETIKA RUKOPISA

U fonetici u rukopisu najčešće se opaža izgovor narodne čakavštine 15. st., utjecaji književne, crkvenoslavenske tradicije su rjeđi i zastupljeni su prije svega pri pisanju jata.

(a) *Razvoj poluglasa*. Oba poluglasa u jakoj poziciji imaju refleks *a*. U jednom primjeru postoji kolebanje: *kadž* (1ra2-3) vs. *gdě* (2vb5), to znači da nije postojala suglasnost je li poluglas u prvom slogu u jakom položaju. U prijedlozima ne dolazi do vokalizacije poluglasa, postoji ipak jedan primjer koruptele, gdje se prijedlog pogrešno shvatio kao prefiks i tako se – kako se očekuje – vokalizirao: *sastavu* (2va7-8) — *v stav*. Osim toga, svugdje gdje je to bilo moguće nastao je sekundarni poluglas, koji se isto tako realizira kao *a*: *tuhal'* 1ra18, *rekalb* 1va1, *pripadal'* 1va20, *rekalb* 2ra2. Što se tiče refleksa poluglasa u slaboj poziciji upućujem na odlomak o ortografiji.

(b) *Razvoj jata*. Jat se grafički trostruko realizira: *ě*, *e*, *i*. Pretežna većina refleksa jata kao *e* i *i* slijedi pravilo Jakubinskog i Meyera. <*e*>: *pred'* (1ra14), *teles'ně* (1ra24), *delo* (1rb25), *imeli* (1va21), *imeli'* (1vb13), *ereže* (2ra10), *prebivajut(b)* (2ra15-16), *živelb* (2rb2-3), *predan'* (2rb9), *prebiva* (2vb12), *hotel'* (2vb21); <*i*>: *k' potrebi* (1ra21-22), *o b(o)zi* (1rb6), *dit'cu* (1rb19), *ditcu* (1va18), *dokli* (1vb6-7), *nad' tim'* (2ra9), *v čistoti* (2ra16). Primjeri s etimološkim jatom, koji se i grafički bilježe s jatom, ali koji bi se prema pravilu Jakubinskog/Meyera trebao izgovarati kao *i*, sljedeći su: *doklě*: 2va4, 2vb15; *gněv*: 1va11; *grěh*:- 1rb23, 2vb14-15; *iscěliti*: 1va12; *kadž*: 1ra2-3, 2vb5 (*gdě*); *nedělja*: 1va18-19, 1va20-21; *něčb*: 1rb3; *potřeb*:- 1ra21-22; *rečb*: 1ra5-6, 1ra10, 1ra18, 1vb25, 2va17, 2vb20; *skozě*: 2rb17-18; *směren*:- 2ra17; *věčn*:- 1ra11, 1ra13-14, 1ra21, 2rb8, 2vb9-10; *věm*:- 2rb23-24; *věd*:- 1vb23-24, 2ra14-15; *zrěti*: 2rb11.

U češki utjecaj na fonetskoj razini možemo ubrojiti primjer *pripadal'* (1va20), u kojem nije ispao *d* ispred *l*.

MORFOLOGIJA RUKOPISA

U morfologiji isto tako prevladavaju narodni hrvatski nastavci. Uz to postoji cijeli niz crkvenoslavenskih paralelnih nastavaka. U lokativu singulara muškog i srednjeg roda tri puta srećemo nastavak *-u* (1vb4 *d(u)hu*, 1vb15 *vstan'ju*, 2va7-8 *sastavu*), koji je možda pod utjecajem identičnog češkog

nastavka (v *duchu*, v *stavu*). Kod pridjeva i zamjenica dolazi doduše šest puta stariji (i crkvenoslavenski) nastavak genitiva singulara *-go* nasuprot četiri primjera novijeg nastavka *-ga*, koji je svakako posvjedočen već od 10. stoljeća u zapadnim južnoslavenskim jezicima (u *Freisinškim spomenicima*). Kao pridjevski nastavak lokativa jednine muškog i srednjeg roda dolazi isključivo *-om* (2x), koji je prenesen od zamjenica. Kod pridjeva i zamjenica prevladava u gen. sg. fem./nom. + acc. pl. fem./acc. pl. masc. nastavak *-e* (8x) prenijet od mekih promjena, dok je stariji nastavak *-i* (< *-y) znatno rjeđi (2x: 1vb9 *soboti*, 2va7 *s(ve)tki*). Kod glagola konkurira u 3. licu prezenta (singulara i plurala) 11 primjera *s -t* (uključiv 9x *est*) s 29 primjera bez *-t*. S druge strane kod ostalih je nastavaka posvjedočena samo narodna hrvatska varijanta, npr. kod 2. lica singulara prezenta samo *-š* (7x), i nikada *-ši*, kod 1. lica plural prezenta (i kod imperativa) samo *-mo* (5x), i nikada *-m*. U morfologiji se mogu nabrojati sljedeće pojave nastale pod češkim utjecajem: *r[as]pomen' se* (2ra2-3; imperativ 2. l. sg. bez *-i*), *teles'ně* (1ra24; ovaj se oblik može površinski tumačiti kao prilog) – *tělestné*, možda *b(o)žiemu* (1ra8).

SINTAKSA RUKOPISA

U sintaksi ne postoji mnogo pojava koje možemo pripisati utjecaju češkog jezika. Pod takvim su utjecajem sigurno nastali preteriti trećeg lica bez pomoćnog glagola: *uzdravovalb – uzdravoval* (1rb21-22), *dalb – dal* (1va2-3), *ne dokonalb – nedokonal* (1vb7-8), *uslišal' – uslyšal* (2ra4-5), *prikazal' – prikázal* (2ra6-7), *ne s(ve)tilb – nesvětil* (2ra8), *g'nalb – hnal* (2ra12), *rodil' – zřiedil* (2ra13), *stvorilb – učinil* (2va15-16), *o'počinulb – odpočinul* (2va18-19), *bl(agoslo)vilb – požehnal* (2va20), *pos(ve)tilb – osvětil* (2va21), *učinilb – učinil* (2vb17).

LESIK

Kao što se očekuje, utjecaj češkoga jezika je najjači na području leksika. Osvrnut ću se malo potanje na pitanje kako treba odrediti leksički bohemizam u hrvatsko-glagoljskom spomeniku. Ako zanemarimo očigledne koruptele odn. dijelove riječi koji više nisu čitljivi zbog oštećenja ulomka, naš spomenik sadrži 265 natuknica. Ljubaznom dozvolom Staroslavenskog zavoda u Zagrebu mogao sam se koristiti kartotekom *Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije – Lexicon linguae slavonicae redactionis croaticae* od kojeg

je do danas objavljeno sedam svezaka.²⁹ Ovim uspoređivanjem pokazalo se da od 265 riječi našeg spomenika sljedeće nisu posvjedočene: *blagoslavenьstvo*, *dobrotivo*, *dokonati*, *Iozue*, *mesičšь*, *nabožьnstvo*, *nedostatьkь*, *ninaiši*, *ostrigati* (*ostrěgati*), *otьpočinutie*, *otьpočivati*, *o vsemь* 'ovšem', *patriti*, *pьlně*, *počьtь*, *podobьnstvo*, *poьstiti*, *pročь*, *proto*, **raspomenuti se*, *rušiti*, *сьbogatiti*, *сьkupovati*, *сьmilьnь*, *сьpatriti*, *сьpravьdьlivo*, *сьprostьnь*, *stavь*, *svetьkь*, *totь*, *tuhnuti*, *uredь*, *usьdravovati*, *užitьkь*, *věčьnostь*, *vikupitelь*, *zaneprazdьniti se*. Na temelju daljeg uspoređivanja s Akademijinim rječnikom³⁰ od ovih 37 riječi otpada još nekoliko, i to *dobrotivo* (II:534), *dokonati* (II:597), *nedostatьkь* (VII:823: *nedostatak*), *сьbogatiti* (XXII:665: *zbogatiti*), *stavь* (XVI:471), *svetьkь* (XVII:206), *totь* (XVIII:491), *tuhnuti* (XVIII:888), *užitьkь* (XX:483: *užitak*), *věčьnostь* (XX:50). Nisam odračunao sljedeće lekseme koji se nalaze u Akademijinu rječniku: *dovodь*, *patriti*, *rušiti*, *сьmilьnь*, *сьpravьdьlivo*, *сьprostьnь*, *uredь*. Ova se činjenica tumači s jedne strane većom razlikom u značenju (*dovodь*, *patriti*, *rušiti*, *сьmilьnь*) ili osobitim uvjetima posvjedočenosti (kod riječi: *сьpravьdьlivo*, *сьprostьnь*, *uredь*). Tako se u Akademijinom rječniku riječ *spravedljiv* bilježi kao slavenosrpska, dok je riječ *sprostan* u Stulićevu rječniku bila posuđena iz češkog Veleslavínova rječnika. Riječ *ured* je bohemizam preuzet u hrvatski jezik tijekom 19. st.³¹ Osim toga valja odrediti vjerojatno još nekoliko riječi iz našeg spomenika – osim ovih trideset već spomenutih – kao bohemizme. Na temelju češkog ekvivalenta u tekstu i slabe posvjedočenosti riječi u hrvatskom jeziku barem sljedeće riječi mogle bi biti bohemizmi: *ale*³², *dobrotivo*, *dokonati*, *prikladь*. Ali kod njih je

²⁹ Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije — *Lexicon linguae slavonicae redactionis croaticae*, 1 (Uvod), 2 (а¹ – АНТИОХИИСЬКЪ), 3 (АНТИОХИИСЬКЪ – БЕЗЛѢТНОЕ), 4 (БЕЗМЛВІЕ – БЛИЗ'НЬ), 5 (БЛИЗНЬЦЪ – БѢС), 6 (БѢСНОВАТИ ОЕ – ВЕЧЕРА), 7 (ВЕЧЕРА – ВЗЕТИ), Zagreb 1991-1997.

³⁰ Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika 1-23, Zagreb 1880/1882-1975.

³¹ T. MARETIĆ, *Ruske i češke riječi u književnom hrvatskom jeziku*, Rad JAZU 108, 1892, 97; Lj. JONKE, *Slavenske pozajmljenice u Šulekovu „Rječniku znanstvenoga nazivlja”*, u: *idem*, *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Zagreb 1961, 170; B. HAVRÁNEK, *studie o spisovném jazyce*, Praha 1963, 325. – O slovenskoj riječi *urad* usp.: M. SNOJ, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana 1997, 699, s.v. *urad*: „Prevzeto iz češ. *úrad* 'urad, služba' ...”

³² U materijalu kartoteke hrvatsko-glagoljskog rječnika postoji samo jedan primjer oblika *alě* iz *Frašćićeva psaltira* (comm. ad Ps 25.1; Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije — *Lexicon linguae slavonicae redactionis croaticae*, 2 (а¹ – АНТИОХИИСЬКЪ), Zagreb 1992, 42). Međutim, oblik *ale* se nalazi upravo u čakavskim dijalektima.

sigurnost određivanja svakako niža nego kod ovih već spomenutih 30 riječi. Neki od bohemizama iz našega ulomka nalazimo i u drugim hrvatskoglagoljskim tekstovima prevedenima s češkog jezika: **ale** (*Lucidar*), **dobrotivъ** (*Ráj duš*, *Zbornik žakna Luke*), **dovodъ** (*Petrinićev zbornik*, *Zbornik žakna Luke*), **nabožanъ** (*Petrisov zbornik/Pasionál*, *Petrinićev zbornik*), **ostřegati** (*Petrinićev zbornik*, *Zbornik žakna Luke*), **prikladъ** (*Petrisov zbornik/Pasionál*, *Zbornik žakna Luke*).

Hrvatskoglagoljski fragment prijevoda Husova komentara deset zapovijedi (*Výklad desatera božieho prikázanie*) svjedoči o intenzivnoj književnoj djelatnosti hrvatskih glagoljaša u češkim zemljama koja je trajala barem do drugoga desetljeća 15. st. Možemo pretpostaviti da su sačuvani prijevodi staročeških djela samo mali dio prijevodne književnosti s češkoga jezika. Ovi su hrvatskoglagoljski prijevodi prvi u povijesti uzajamnih prijevoda s jednoga slavenskoga jezika na drugi.

HUSOV *Výklad desatera božieho prikázanie*
U HRVATSKOGLAGOLJSKOM (STAROHRVATSKOM) PRIJEVODU
(INDEX VERBORUM)

a conj.	me 1va10 mě
A 2ra7 a	me 2ra3 mě
A 2ra12 a	bez praep. + gen.
a oni 2rb15 ani	bez' (grěha) 1rb23 bez (hřiechu)
A oni 2rb21 ani	biti
a 2va6 Ø	e(stъ) 1ra15 jest
a 2vb20 a	bi 1ra25 by
ače conj.	e(stъ) (ukazano) 1rb12 jest (ukázáno)
ače (li) 1va14 ale (?)	(činili) su 1rb18 (činili) sú
ale, ali conj.	su (... obrězovali) 1rb19 sú (obrězovali)
Ali 1rb7 Ale	(dovel') e(stъ) 1rb24 (dovedl) jest
Ali 1va5 ale	(učinil') sam' 1rb25 (učinil) sem
Alě 2ra19 Ale	(rek]al[ъ]) est' 1va2 Ø
alě 2vb11 ale me 2ra3 mě	bilъ (est') 1va5 (by ...) byl
azъ pron. pers.	

(bilь) est' 1va5 by ... (byl)
 (obřezali) su 1va18 (obřezovali) sú
 est' (... pripadal') 1va19 jest (... při-
 padl)
 (imeli) su 1va21 (měli) sú
 biti (obřezanь) 1vb5 býti (obřezán)
 to est' 1vb10 to jest
 (imeli) [su] 1vb13 (-měli) sú
 est' (o'vorilь) 1vb17 Ø
 (vivelь) est' 1vb19 (vedl) jest
 su (bili) 1vb20 sú (byli)
 (su) bili 1vb20 (sú) byli
 (da) bi (... imeli) 1vb21 aby (... odpo-
 čivali)
 (se) e. (i[mela]) 1vb25 Ø (sě měla)
 rekaľ e(stь) 2ra2 řekl jest
 pomastil' se e(stь) 2ra10 Ø (pomstil)
 bi im[ěľ] 2rb2 by měl
 biti 2rb3 býti
 Bude živelь 2rb4-5 bude (... pilen)
 predan' budetь 2rb9-10 Ø
 su 2rb13 jsú
 bi (... zbohatili) 2rb 17 by (... zboha-
 tili)
 bude navedeno 2va4 -bude ... nave-
 deno
 est' 2va10 stojie
 e(stь) (!) 2va12 Ø
 su 2va18 sú
 rač[.]ľ e(stь) 2vb3 ráčil jest
 To e(stь) 2vb10 to věz
 smo 2vb15 budeme
 To estь 2vb18-19 to věz
 (hotel') est' 2vb22 (chtěl) jest
blagoslavenьstvie n. (?)
 bl(agosla)ven'stvi 1ra1 1-12 blaho-
 slavenství

blagosloviti pf. (?)
 bl(agoslo)vilь 2va20 požehnal
bližnii adj.
 bližnago 1ra22-23 bližnieho
bogь m.
 b(o)zi 1rb6 bohu
 b(ož)e 2ra4 bože
 b(og)ь 2ra5 buoh
 b(og)ь 2ra14 Ø
 b(og)ь 2vb3 buoh
 b(og)ь 2vb8 buoh
 b(og)ь 2vb16 buoh
božii adj. poss.
 b(o)žiemu 1ra8 božiemu
 [b](o)ž[i] 2va3 boží
 b(o)žič 2va9 božieho
будући adj.
 buduči 1ra13 budící
crьki f.
 cr(ь)kve 1ra7
časь m.
 časom' 1rb3 časem
činiti ipf.
 činiš' 1ra4-5 -činíš
 činili (su) 1rb18 činili (sú)
čistota f.
 v čistoti 2ra16 Ø
člověkь m.
 č(lově)ka 1va7 člověka
 č(lově)кь 1va8 člověk
 č(lově)ka 1va12 člověka
da conj.
 da 1va11 že
 da (bi) 1vb21 aby
 da 2rb7 Ø
 da (bi) 2rb17 Ø (by)
 da 2va1 Ø (by)

dati pf.

dalъ 1va2-3 dal

dělati ipf.

dělae 1ra23 dělaje

dělati 1rb3-4 dělati

dělo n.

dělom' 1ra19 dielem

dělo 1ra24 dielo

děla 1rb8-9 diela

děla 1rb17 diela

delo 1rb25 skutek

děti ipf.

dě 2va14 die

děťca f.

dit'cu 1rb19 dietě

ditcu 1va18 dietě

diviti se ipf.

divite se 1rb26 sě divíte

днь m.

d(a)ni 1rb14 dní

d(a)нь 1va20 den

d(a)нь 1vb6 den

d(a)neň 2va15 dnech

d(a)нь 2va19 den

d(a)нь 2va20 dne

d(a)ni 2vb2 dnóv

do praep. + gen.

do (cr(ь)kve) 1ra7 do (kostela)

dobrъ adj.

dobromu 2ra4 dobrému

dobre 2ra12-13 Ø

dobro adv.

dobro 1ra24-25 dobře

dobro 1rb11 добрě

dobrotivo adj.

dobrotivo 1ra20 dobrotivě

doklě conj.

dokli 1vb6-7 dokavad

doklě 2va4 dokadž

doklě 2vb15 dokad

dokonati pf.

dokonaъ 1vb8-9 -dokonal

dovesti pf.

dovel' (e(stь)) 1rb23 dovedl (jest)

dovodъ m.

dovodъ 1va17 dóvod

дръžanie n.

dr'žanie 2va10 drženie

дуhъ m.

d(u)hu 1vb4 duchu

дуhovънь adj.

d(u)h(o)vnimi 1ra5 duchovními

d(u)hovne 2ra23 duchovnie

duša f.

v d(u)ši 2rb4 duše

d(u)še 2rb6 duše

edinoъ

Edino 1rb24 Jeden

ei

Ei 1va16 Aj

erěi m.

erěje 2ra10 kněží

erěje 2ra13 kněží

erěji 2ra20 kněží

erěiskъ adj.

erěiskim' 2rb14 kněžským

erěiski 2rb18-19 kněžský

erěistvo n.

erěistvo 2va6 kněžstvo

Eriha

eriha 1rb15 Jericho

etie n.

etji 1vb12 vězenie

ěko conj.

ěko 1rb19 jako
 Ěko 1va2 Ø
 ěko 1va17 že
 ěko 1va22 že
 Ěko 1va23 Neb
 ěko 1vb4 že
 Ěko 1vb6 (A) že
 Ěko 1vb15 jakož
 Ěko 1vb23 A že
 ěko 1vb24 že
 Ěko 2ra6 že
 ěko 2rb12 že
 ěko 2rb24 že
 ěk(o) 2va12 že
 ěk(o) 2vb8 jakož
 ěk(o) 2vb10 že
 ěk(o) 2v16 jakož
ěti ipf. (?)
 ěte 1vb19-20 vězně
gibati ipf.
 (se) giba 2vb11 (sě) -hýbá
ginuti ipf.
 ginu 2rb22 hynú
gъnati ipf.
 g'nalъ 2ra12 hnal
gledati ipf.
 gledajuč' 1ra19 hledě
gněvati se ipf.
 se gněvaete 1va10-11 sě hněváte
gospodъ m.
 g(ospod)ъ 1rb21 pán
 g(ospod)a 1vb16 pána
 g(ospod)ъ 2ra5 pán
 g(ospod)ъ 2ra14 Ø
 g(ospod)ъ 2vb3 pán
grěhъ m.
 grěha 1rb23 hřiechu

grěha 2vb14-15 hřiecha
 grobъ m.
 grobě 1vb11 hrobě
hoditi ipf.
 hodilъ (e(stъ)) 1rb15-16 chodil (jest)
hotěti ipf.
 hoče 2rb10 chce
 hotečъ 2va11 -chtiec
 hotel' (est') 2vb21 chtěl (jest)
hrъstъěninъ m.
 h(ръst)ěnov' 1ra16 křest'anovo
hrъstъěnъskъ adj.
 h(ръst)ěnska 1ra1 křest'anu
***hrъstъěnъstvo** n.
 (hrъstъě)n'stvo 2va2 křest'anstvo
i conj.
 I 1ra5 Ø
 i 1ra15 Ø
 I 1ra25 A
 i 1rb6 a
 I 1rb11 A
 i 1rb26 a
 i 1va1 Ø
 i 1va6 A
 I 1va9 a
 I 1va21 a
 i 2ra4 i
 I 2ra10 A
 I 2rb1 A
 i 2rb6 Ø
 i 2rb8 Ø
 I 2rb10 A
 I 2rb15 Ø (?)
 i 2rb22 a
 i 2va16 i
 i 2va17 i
 I 2va18 a

I 2va20 A
 i 2va21 a
 I 2va22 A
 i 2vb5 a
 I 2vb16 A
***i** pron.
 ego 1ra8-9 Ø (ucho)
 ihь 1vb4 jich
 nim' 1vb23 Ø
 ga 2ra5 ho
 ego 2ra15 Ø
 imь 2ra24 jim
 imь 2rb16 jim
 nihь 2va18 nich
 ego 2va22 jej
 emu 2vb6 jemu
 nihь 2vb20-21 nich
iměti ipf.
 imaš' 1ra12 máš
 ima 1rb8 má
 imaš' 1va16-17 máš
 imeli (su) 1va21 měli (sú)
 imeli [su] 1vb13 –měli (sú)
 imaju 1vb15 mají
 (bi ... O'počinutьe) imeli 1vb22 Ø
 (aby ... odpočivali)
 (se e.) i[mela] 1vb25 (sě) měla
 bi im[ěly] 2rb2-3 by měl
 imamo 2va13 máme
 imamo 2vb5 máme
 imamo 2vb13 máme
inь
 ine 2ra12 jinú
 (meju) iněmi 2va22 (mezi) jinými
 ine 2vb20 jiné
Iozue
 Iozue 1rb14 Josue

iscěliti pf.
 iscělih' 1va12 uzdravil sem
Isuhrьstь
 Is(u)h(rьst)ь 1rb21 Ježíš
 Is[(u)h(rьst)ь ...] 1va1 Ø
 Is(u)<h>(rьst)[a] 1vb16 Krista
izь praep. + gen.
 iz' (mr'tvih') 1vb16 z
juže adv.
 juže 1vb21 již
 juže 1vb23 již
kako
 K(a)ko 2vb4 kterak
karati ipf.
 karae 2ra11 tresktal
ki pron. rel.
 ko 1vb2 kteréž
 ki 1vb17 jenž
 ki 1vb20 kteříž
 ka 1vb25 která
 ki 2ra14 Ø
 ki 2rb2 jenž
 ki 2rb19 jenž
 ki 2va7 jenž
 ke 2va17 kteréž
kь praep. + dat.
 kь (užit'ku) 1ra20 k (užitku)
 k' (potřebi) 1ra21 ku (potřebě)
 k (pomoči) 1ra22 k (núzi)
 k (židovom') 1va2 Ø
 k (dobromu) 2ra4 k (dobrému)
 k 2va9 Ø
kьdě
 kadě 1ra2-3 když
 gdě 2vb5 když
kьto pron.
 kto 1ra17 kto

kto 2ra7-8 kto
 kto 2rb10 ktož
klanati (se ?) ipf.
 klanati 2vb6-7 klaněti
klasti ipf.
 kladeš' 1ra14-15 kladeš
ko conj.
 ko 1va19 když
krivinja f.
 krivinju (!) 2ra21-22 vinú
krivъ adj.
 krivi 2rb14 vinni
li part.
 (ače) li 1va14 ale (?)
льгькъ adj.
 ne lah'ko 2rb24-2va1 nelže
ljudi(e) m. pl.
 ljudi 2rb1 Ø
mesiěšъ m.
 mesiěšъ 1vb7 Mesiáš
meždu praep. + instr.
 meju (iněmi) 2va22 mezi (jinými)
mi pron. pers.
 mi 1vb23 my
 n(a)мъ 2vb3 nám
 mi 2vb13 my
mirъskъ adj.
 mirskago 1ra4 světského
misлити ipf.
 misliš' 1ra10 myslíš
 misлити 1rb7 mysliti
mišlenie n.
 mišlen'e 1ra12 pilnost
мънѣти ipf.
 m'ne 2rb17 mnějí
mъzda f.
 mazdu 2rb7 Ø

Moisěi

Moisěi 1va3 Mojžieš
 Moisěč 1va4 Mojžieše
Moisěovъ adj. poss.
 Moisěov' 1va10 Mojžiešov
moliti se ipf.
 se ... m(o)liti 2vb6 sě modliti
molitva f.
 m(o)litvahъ 2ra19 Ø
more n.
 more 2va16-17 moře
 More 2vb19-20 moře
mrъtvъ adj.
 mr'tvih' 1vb16 mrtvých
mudrostъ f.
 mudrosti 1rb10-11 múdrosti
muka f.
 mukam' 2rb9 Ø
na praep. + acc.
 Na (me) 1va10 na (mě)
nabožъnъstvo n.
 nab(o)ž(a)n'stvo 1rb5 náboženstvie
nabožъno adv.
 nabožno 2vb7 nábožně
nadъ praep. + instr.
 nad' (tim') 2ra8-9 nad tiem
naime adv.
 naime 2va6 zvláště
navesti pf.
 bude ... navedeno 2va5 -bude ... na
 vedeno
ne
 ne 1ra4 ne-
 ne 1ra18 ne-
 ne 1va9 ne-
 ne 1va22 ne-
 ne 1vb7 ne-

ne 1vb12 ne-
 ne 2ra8 ne-
 ne 2rb5 Ø (?)
 ne 2rb6 Ø
 ne (lah'ko) 2rb24 nelžē
 ne 2va4 ne-
 ne 2va7 ne-
 Ne 2va10 ne-
 ne 2vb11 ne-
nebesъskъ adj.
 n(e)b(e)ska 1vb18 nebeská
nebo n.
 n(e)bo 2va16 nebe
 Nebo 2vb19 nebe
nečisto adv.
 nečisto 2rb5 Ø
neděla f.
 n[eděl] <a> 1ra1 neděle
 n(e)d(ě)le 1ra16 neděle
 n(e)d(ě)lju 1ra23-24 neděli
 n(e)d(ě)lju (!) 1rb5 diele
 n(e)d(ě)lju 1va6 neděli
 n(e)d(ě)lju 1va8 neděli
 n(e)d(ě)lju 1va12-13 neděli
 n(e)dělju 1va18-19 neděli
 nedělju 1va20-21 neděli
 n(e)d(ě)la 1va23 neděle
 n(e)dělju 2va14 neděli
nedostatъkъ m.
 nedostatakъ 1rb9-10 nedostatek
peredъ m.
 peredomъ 2rb15 neřádem
 peredъ 2rb19-20 neřád
neroditi ipf.
 Nerodite 1va13 Nerod'te
něčъ pron.
 něčъ 1rb3 něco

ničъtože

ničъtože 1ra3-4 nic

nikamože adv.

nikamor' 2vb10-11 nikam

ninaiši adj.

ninaiši 2ra20 nynější

нь

na 2rb8 Ø

o praep. + loc.

o (n(e)b(e)skih' rěčeh') 1ra9 o (nebe
ských věcech)O (věčnom' bl(agosla)ven'sьtvi) 1ra1
1 o (věčném blahoslavenství)

o (b(o)zi) 1rb6 o (bohu)

o vsem' 2rb21 ovšem

***običai** m.

(obič)аем' 1rb3 obyčejem

obrězanie n.

Obrězanie 1va7 obrězanie

obrězan'em' 1va22 obrězáním

obrězati pf.obrězali (su) 1va17-18 obrězovali
(sú)

(biti) obrězany 1vb5-6 (býti) obrězán

obrězovati ipf.(su ...) obrězovali 1rb20 (sú ...) obrě
zovali

obrězujete 1va6 obrězujete

oko n.

oči 1ra14 oči

okolo praep. + gen.

okolo 1rb14-15 okolo

онъ pron.

a oni 2rb15-16 ani

A oni 2rb21 ani

osmi num.

os'mi 1va19 osmý

osmi 1vb6 osmý
osmь num.
 os'mi 1vb3 osmi
ostrigati ipf.
 ostrigati 1rb6 ostřiti
otь praep. + gen.
 o^t (děla) 1rb9 ot (diela)
 o^t (Moisěš) 1va4 od (Mojžieše)
 o^t (o(ть)cev') 1va5 od (otcív)
 o^t (sebe) 2ra11 od (sebe)
 o^t (služ'bi) 2ra22 od (služby)
 o^t (věčnosti) 2vb9 od (věčnosti)
 ot' (trojihь) 2vb22 od (trojích)
otьсь m.
 o(ть)cev' 1va5 otcív
 o(ть)ci 1va24 otcové
 o(ть)ci 1vb11 otcové
otьpočínuti pf.
 o^tpočínulь 2va18-19 odpočinul
otьpočínutie n.
 o^tpočínutье 1vb10 odpočínutie
 o^tpočínut<ьě> 1vb14 odpočínutie
 O^tpočínutье (imeli) 1vb22 odpočíváli
otьpočívati ipf.
 o^tpočiva 2vb9 odpočívá
otьvesti pf.
 o^tvedučь 2ra23 odvedúc
otvoriti pf.
 (est') o^tvorilь 1vb17 otevřev
patriti ipf.
 ne patre 2rb6 nechaje
pismo n.
 pismo 2va12 písmo
pьsovati ipf.
 p'suju 2rb22 psejí
plьně adv.
 pl'n<ě> 1vb21 plně

plьнь adj.
 pl'noga 1vb14 plného
plьть f.
 plti 1va14 tváří
po praep. + dat.
 po (plti) 1va14 vedle (tváří)
po praep. + loc.
 po (vstan'ju) 1vb15 po (... vstání)
počьть m.
 poč(a)t 1vb2 počet
podobьnstvo n.
 podoban'stvo 1vb24 podobenstvie
pogubiti pf.
 pogubi 2rb7-8 Ø
pomьstiti pf.
 pomastil' se e(stь) 2ra9-10 pomstil
potočь f.
 pomoči 1ra22 nůzi
poručiti pf.
 poruče 2ra24 porúčie
postь m.
 pos'těhь 2ra17 Ø
posvetiti pf.
 pos(ve)tilь 2va21 osvětil
potřebь f.
 potrebi 1ra21-22 potřebě
***poznati** pf.
 (z)naš./ 1vb1 poznali sú
praviti ipf.
 prave 2rb23 pravie
pravo adv.
 pravo 2rb10-11 právě
prebivati ipf.
 prebivajut(ь) 2ra15-16 Ø
 prebiva 2vb12 přebývá
predati pf.
 predan' budetь 2rb9-10 Ø

prědъ praep. + acc.

prědъ 1ra14 před

pričiniti pf.

pričiniš' 1ra9 připravíš

prikazanie n.

prikazan'ě 2va9 prikázanie

prikazati pf.

Prikaza[...] 2ra1 učinil

prikładъ m.

prikładъ 2vb4 příklad

pripasti pf.

(est') pripadal' 1va20 (jest) připadl

priti pf.

prišadъ 1ra7-8 přijda

pro praep. + acc.

pro (nedostatakъ) 1rb9 pro (nedosta
tek)

pročъ

pročъ 2vb5 proč

proto

Proto 1ra17 Protož

Proto 1rb21 Protož

Prot[o] 1va1 Pro to

Proto 1vb3 Protož

...]to 2ra2 Protož

Proto 2rb23 Protož

prozъrěti pf.

prozrěti 2rb11 prozřieti

račiti ipf.

rač[i]lъ e(stъ) 2vb2-3 ráčil jest

***raspomenuti se** pf.

R[as]pomen' se 2ra2-3 Rozpomeň sě

reči pf. (?)

reki 1rb24 řka

[... rek]al[ъ] (est') 1va1 Ø

rekaļ e(stъ) 2ra2 řekl jest

redъ m.

redъ 2va5 řád

reda 2vb2 řádu

redi 2vb16 řády

řečъ f.

řeč'mi 1ra5-6 věcmi

řečeh' 1ra18 věcech

řeči 1vb25 věci

řeči 2va17 věci

[r]<ě>č[ъ]mi 2vb1 přičinami

řeči 2vb20 věci

roditi pf. (?)

rodil' (!) 2ra13 zřiedil

rušiti ipf.

ruši 1va9 -ruší

ruši (se) 1va23 -rušili sú

se part.

se (zaneprazdniš) 1ra6 sě

se (... ustaviti) 1rb8 sě (... vzdáliti)

(divite) se 1rb26 sě (divíte)

(ruši) se 1va9 (-ruší) sě

se (gněvaete) 1va10 sě (hněváte)

(ruši) se 1va23 (-rušili sú)

se (e. i[mela]) 1vb25 sě (měla)

(R[...pomen') se 2ra2-3 (Rozpomeň)
sě

pomastil' se e(stъ) 2ra10 Ø (pomstil)

se (upokojit[.]) 2va1 sě (... upokojilo)

se (... m(o)liti) 2vb6 sě (modliti)

se (giba) 2vb11 sě (-hýba?)

varovati se 2vb14 varovati sě

sebe pron. refl.

sobu 1vb19 sebu

sebe 2ra11 sebe

sebě 2ra21 k sobě

(v) sebě 2vb12 (v) sobě

sedmi num.

sedmi 2va19-20 sedmý

sedmi 2va20-21 sedmého

сь pron.

sego (!) 1va11 všeho

sie 2rb12 Ø

сь praep. + instr.

сь (sobu) 1vb19 s (sebú)

š (nim') 1vb23 Ø

сьbogatiti pf.

(bi ...) zbogatili 2rb20-21 (by ...)

zbohatili

сьhranenie n.

s'hranen'e 1ra15-16 zachovánie

сьhraniti pf.

<s>hranena 1ra1-2 zachovánie

сьkupovati ipf.

skupujuče (!) 1vb11-12 sstupujúce

сьмѣrenostъ f.

směrenosti 2ra17 Ø

сьmilъ adj.

smilnu 2ra20-21 smilnú

сьpatriti pf.

spatri 2rb11-12 spatří

сьpravъdъlivo adv.

spr(a)v(e)dlivo 1va15-16 spravedlivý

súd

сьprostъ adj.

sprost'ni 1rb8-9 sprostný

сьstavъ m.

sastavu (!) 2va7-8 v stavu

сьstupovati v. **сьkupovati**

сьtvorití pf.

stvorilъ 2va15-16 učinil

skozě praep. + acc.

skozě (uredъ) 2rb17-18 skrzě (úřád)

slovo n.

slovu 1ra8 slovu

sluti ipf.

slove 2rb19 slove

služiti ipf.

služeče 2vb7-8 slúžiece

služba f.

služ'bi 2ra22 služby

sobota f.

soboti 1vb9 soboty

stačti se ipf.

se imъ s'tae 2rb16 sě jim vede

starъ adj.

starom' 1rb12-13 starém

staroga 1rb17-18 starého

staroga 1va24 starého

stavъ v. **сьstavъ**

stavъ m.

stavi (?) 2vb17-18 strany

suditi ipf.

suditi 1va13-14 súditi

sudite 1va15 Ø

sudite 1va16 ?

sudъ m.

sudъ 1ra13 súd

svetiti pf. ?

s(ve)tilъ 1ra25 světil

s(ve)titi 2ra7 světiti

s(ve)tilъ 2ra8 -světil

s(ve)te 2va7 -světie

s(ve)titi 2va13 světiti

svetъ adj.

s(ve)ti 1va23 svěťí

s(ve)ti 1vb11 svatí

s(ve)tih' 2ra18 Ø

s(ve)tomъ (!) 2va8 svém

svetъkъ m.

s(ve)takъ 1rb20-21 svátek

s(ve)тъki 1rb22 svátky

s(ve)t'ki 2ra6 svátky

s(ve)ťky 2va7 svátkov

svěť m.

s(vě)ta 2vb18 světa

svoi pron. poss.

svoi 2va4-5 svůj

šestъ num.

šesti 2va15 šesti

šes[...] 2vb1-2 šesti

takъ pron.

taka 1rb16-17 Taká

tako adv.

t(a)ko 1ra25 tak

t[...] 2rb1-2 tak

Tako 2vb13 tak

takožde adv.

t(a)koe 1rb19 také

takoe 2rb15 takež

tělesъnъ adj.

teles'ně 1ra24 tělestné

...]ti 2rb1

тъ pron.

těh' 1ra17 těch

te 1rb10 té

to 1rb11 toto

to 1va21 za to

to est' 1vb9 to jest

te 1vb25 té

tim' 2ra9 tiem

to 2rb23 to

ta 2vb4 ten

To e(stъ) 2vb10 to věz

To estъ 2vb18 to věz

тъмъnostъ f.

tamnosti 1vb12-13 temnosti

toliko

toliko 2rb6-7 ?

totъ

tot' 1ra15 tot'

tožde adv.

Toe 2vb21 též

tri num.

trimi 2vb16 třmi

tri 2vb17 tři

troi num.

(ot') trojihъ 2vb22 (od) trojích

tu adv.

tu 1va16 ted'

tuhnuti

tuhalъ 1ra18 -tuchl

učiniti pf.

učinil' (sam') 1rb25 učinil (sem)

učinilъ 2vb17 učinil

ugodъnъ adj.

ugod'ni 1vb20-21 hodni

ugodъno adv.

ugod'no 1rb16 hodně

ukazati pf.

(e(stъ)) ukazano 1rb12 (jest) ukázáno

uměti ipf.

umě 1rb4 umie

upokoiti pf.

(se ...) upokojit[...] 2va3 (by se ...)

upokojilo

uredъ v. **vrědъ****uredъ** m.

uredъ 2rb18 úřád

usъdravovati ipf.

uzdravovalъ 1rb21-22 uzdravoval

uslišati pf.

uslišal' 2ra4-5 uslyšal

ustaviti pf.

(se ...) ustaviti 1rb9 (se ...) vzdáliti

užitъkъ m.

užit'ku 1ra20-21 užitku

varovati se ipf.

varovati se 2vb13-14 varovati se

veľmi adv.

vel'mi 2rb13 velmě

věčънь adj.

věčnom' 1ra11 věčném

vě<č>ni 1ra13-14 Ø

večnomu 1ra21 Ø

věčnim' 2rb8 Ø

věčъnostъ f.

věčnosti 2vb9-10 věčnosti

věděti ipf.

věmo 1vb23-24 vieme

věрънь adj.

věrni 2rb23-24 věrní

vi pron. pers.

vam' 1va3 vám

viděti

viimo 1ra2 vizme

vikupiteľ m.

vikupi[te]ľ 1vb4-5 vykupitel

ivesti pf.

ivelъ (est') 1vb18 uvedl (jest)

vъ praep. + acc.

v 1ra3 v

v (n(e)d(ě)lju) 1ra23 v (neděli)

v (n(e)d(ě)lju) 1rb4 v (diele)

v' (s(ve)takъ) 1rb20 v (svátek)

v' (s(ve)tki) 1rb22 v (svátky)

v' (n(e)d(ě)lju) 1va6 v (neděli)

v (n(e)d(ě)lju) 1va8 v (neděli)

v' (n(e)d(ě)lju) 1va12 v (neděli)

v (neděljju) 1va18 v (neděli)

v (neděljju) 1va20 v (neděli)

v' (svoi redъ) 2va4 v (svój řád)

v (d(a)ň sedmi) 2va19 v (den sed
mý)

vъ praep. + loc.

v (těh' řečeh') 1ra17 v (těch věcech)

v (starom' zakoně) 1rb12 v (starém
zákoně)

v (d(u)hu) 1vb4 v (duchu)

v' (grobě) 1vb10 v (hrobě)

v' (etji) 1vb12 u (vězenie)

v (tamnosti) 1vb12 Ø

v (zapovědeň) 2ra14 Ø

v (čistoti) 2ra16 Ø

v' (směrenosti) 2ra16 Ø

v (pos'těň) 2ra17 Ø

v' (s(ve)tih' m(o)litvahъ) 2ra18 Ø

v (d(u)ši) 2rb4 Ø (duše)

v ([b](o)ž[i] voli) 2va2 v (boží vůli)

v' (šesti d(a)neň) 2va14 V (šesti
dnech)

v (niň) 2va18 v (nich)

V (šes[.] d(a)ni) (!) 2vb1 Ø (šesti
dnův)

v (sebě) 2vb12 v (sobě)

v (niň) 2vb20 v (nich)

vъсь pron.

vsi 1rb26 všichni

vse 1vb19 všechny

o vsem' 2rb21 ovšem

vse 2va17 všecky

vъstanie n.

vstan'ju 1vb15 vstání

vъzimati ipf.

vzima 1va7-8 béře

vola f.

voli 2va3 vůli

vrata n. pl.

vrata 1vb17-18 vrata

vředъ m.

vredъ (!) 2ra24 úřád

začь

Začь 1rb4 neb

začь 2va12-13 proč

Začь 2va14 Ø

zakonь m.

zakoně 1rb13 zákoně

zakona 1rb18 zákona

zakonь 1va3-4 zákon

zakonь 1va9 zákon

zakona 1va24 zákona

zane conj.

zane 1rb13 neb

zane 1va4 ? (ne by ... byl ?)

Zane 2vb8 Neb

zaneprazdñiti se pf. ?se zaneprazdñi' 1ra6-7 sě zane-
prázdníš**zapověďь f.**

zapovědehь 2ra14-15 Ø

zemla f.

z(e)mlju 2va16 zemi

z(e)mla 2va19 zemi

zidь m.

zidi 1rb15 zdí

zьlo adv.

zlo 2ra10-11 zlú

znamenati ipf.

znamenati 2va11-12 znamenati

znamenavati ipf.

zn(a)menava 1vb2 znamená

znati ipf.

znali 1vb3 znali sú

ž (= 7)

.ž (= 7). 1rb14 sedm

židь m.

židom' 1rb24 židóm

židovom' 1va2 Ø

živěti ipf.

bude živelь 2rb4-5 Ø (bude ... pilen)

živь adj.

živi 2vb15 živi

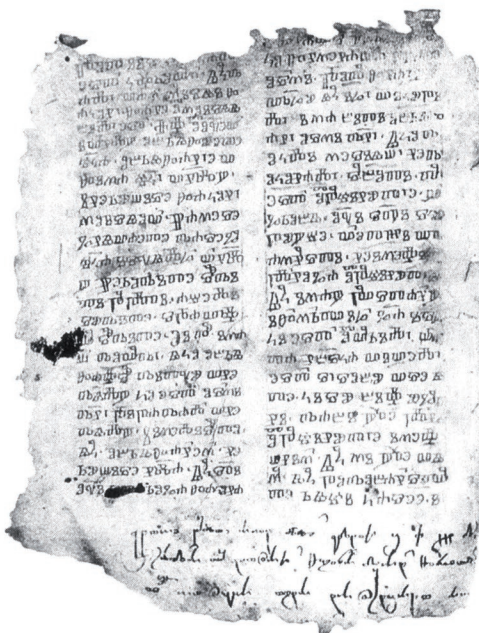
S a ž e t a k

Zagrebački glagoljski odlomak *HAZU fragm. glag. 108*, koji je već Stjepan Ivšić iz lingvističkih razloga odredio kao prijevod s češkoga jezika, bio je identificiran kao dio Husova komentara deset božjih zapovijedi (*Výklad desatera božieho prikázanie*). Češki original nastao je g. 1412. Fragmentarno sačuvani hrvatski prijevod uz homiliju za 13. nedjelju po Duhovima drugo je sigurno Husovo djelo. U članku se objavljuje ulomak paralelno s češkim originalom. Slijedi jezična analiza spomenika. Komentar deset zapovijedi zajedno s homilijom za 13. nedjelju po Duhovima dokazuje da su se hrvatski glagoljaši u Češkoj još do drugoga desetljeća 15. st. bavili književnošću.

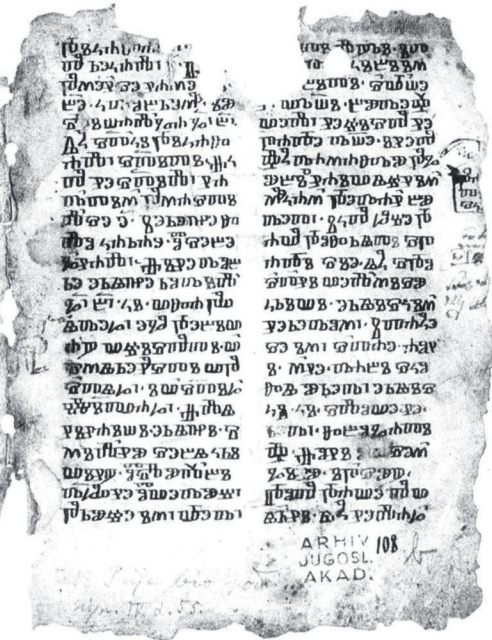

Fragm. glag. HAZU 108 (b): 2v

Fragm. glag. HAZU 108 (b): 1r

Fragm. glag. HAZU 108 (b): 1v

Fragm. glag. HAZU 108 (b): 2r

S h r n u t í

HUSŮV *Výklad desatera božieho prikázanie* V CHARVÁTSKOHlaholském (STAROCHARVÁTSKÉM) PŘEKLADU

Záhřebský hlaholský zlomek *HAZU fragm. glag. 108*, který již Stjepan Ivšić z lingvistických důvodů určil jako překlad z češtiny, byl identifikován jako část Husova *Výkladu desatera božieho prikázanie*. Český originál vznikl v r. 1412. Zlomkovitě zachovaný charvátský překlad je vedle kázání na 13. neděli po letnicích druhé jisté Husovo dílo v charvátském písemnictví. V článku vydáváme zlomek paralelně s jeho českým originálem. Potom následuje jazykový rozbor památky. Výklad desatera společně s kázáním na 13. neděli po letnicích (z r. 1412 nebo 1413) dokládá, že charvátská hlaholitá literárně působili v Čechách ještě do druhého desetiletí 15. století.

Z u s a m m e n f a s s u n g

HUSSENS DEKALOGKOMMENTAR *Výklad desatera božieho prikázanie* IN KROATISCH-GLAGOLITISCHER (ALTKROATISCHER) ÜBERSETZUNG

Das kroatisch-glagolitische Fragment *HAZU frag. glag. 108*, das bereits Stjepan Ivšić aus linguistischen Gründen als Übersetzung aus dem Tschechischen bestimmte, konnte als Teil des Dekalogkommentars *Výklad desatera božieho prikázanie* von Jan Hus identifiziert werden. Das tschechische Original entstand 1412. Die fragmentarische kroatische Übersetzung ist neben der Predigt auf den 13. Sonntag nach Pfingsten das zweite sichere Werk Hussens in der kroatischen Literatur. In dem Aufsatz wird das Fragment parallel mit seinem tschechischen Original ediert. Daran schließt sich eine sprachliche Analyse. Der Dekalogkommentar belegt gemeinsam mit der Predigt auf den 13. Sonntag nach Pfingsten (aus dem Jahr 1412 oder 1413), daß die kroatischen Glagoliten noch bis ins zweite Jahrzehnt des 15. Jahrhunderts in Böhmen literarisch tätig waren.

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 14. veljače 1998.

Autor: Johannes Reinhart

Institut für Slawistik der Universität Wien

Wien